

ההבערה.

רבא אמר: להקדים — איכא בינייהו! דמיירי שנתכוון להדליק תחלה את התחתונות ואח"כ לכבות העליונות, ובטעות הדליק וכיבה בבת אחת. דתנא קמא אינו מחייב שתיים שהרי לא נעשתה מחשבתו [ומכל מקום חייב אחת כי אמרינן שהוא מקפיד רק על אחד מהשנים או על ההקדמה של ההדלקה או על האיחור של הכיבוי, ונמצא שרק באחד משניהם לא נעשתה מחשבתו, שיטמ"ק אות י"]. ורבי אליעזר ברבי צדוק סובר דבבת אחת הוא, וכאלו נעשתה מחשבתו לגמרי, וחייב שתיים.

רב אשי אמר: הכא מיירי כגון שנתכוון לכבות העליונות, והובערו התחתונות מאליהן, שלא ידע מראש שכך יהיה [בערוך לנר הקשה דא"כ מתעסק הוא]. ותנא קמא סבר לה כרבי שמעון דאמר: דבר שאין מתכוון פטור הלכך אינו חייב על ההבערה. ורבי אליעזר ברבי צדוק סבר לה כרבי יהודה דאמר: דבר שאינו מתכוון חייב⁽⁴⁴⁾.

כ-ב

אביי בר אבין ורב חנניא בר אבין דאמרי תרווייהו: לעולם מיירי כגון שנתכוון לכבות ולהבעיר, ואפילו הכי לתנא קמא אינו חייב אלא חטאת אחת.

דתנא קמא סבר לה כרבי יוסי דאמר: הבערה — ללאו יצאת! מה שנאמר בתורה "לא תבערו אש בכל מושבותיכם ביום השבת" לכאורה הוא מיותר. שהרי ההבערה אסורה משום שהיא בכלל שאר מלאכות שבת. אלא, לכך בא הכתוב — להוציאה מכלל כל המלאכות, שלא יהיה עונשה בסקילה ובכרת [ושלא יתחייב על שגגתה חטאת] אלא תהיה אסורה באיסור לאו בלבד. וכיון שאין בהבערה קרבן חטאת, אינו חייב אלא על הכבוי.

ורבי אליעזר ברבי צדוק סבר לה כרבי נתן, דאמר: הבערה — לחלק יצאת! שחייב עליה הכתוב חטאת בפני עצמה אם עשאה בהעלם אחד עם שאר מלאכות. וממנה למדין לכל אבות המלאכות, שחייב על עשיית כל אחד בפני עצמו. הלכך חייב שתיים על הכבוי ועל

ועל כל פנים נמצא, שרבי אליעזר ברבי צדוק המחייב שתיים, סובר כרבי שמעון רק בדין מקלקל בהבערה, שהוא חייב, אבל אינו סובר כמותו במלאכה שאינה צריכה לגופה, אלא בזה סובר הוא כרבי יהודה המחייב בכל המלאכות, כן כתב השיטמ"ק [יג].

44. מדברי רש"י נראה, שהוא מפרש דברי הגמרא כפשוטן, שלא כיון לכבות התחתונות, וגם כן לא היה מוכרח שיבערו על ידי כיבוי העליונות, ומכל מקום חייב לרבי יהודה, הסובר, דבר שאין מתכוון חייב.

אולם התוס' כתבו, שאמנם רבי יהודה אוסר

[ז] כתב לבאר הטעם לחילוק זה, שהפטור במקלקל, הנלמד מן "מלאכת מחשבת", הוא מפני חשיבות המלאכה, שכדי לחייבו, נצרך שיהיה נעשה תיקון על ידי המלאכה, ובזה נתחדש, שבחובל אין צריך לחשיבות זו, מה שאין כן במלאכה שאינה צריכה לגופה, שאין זה משום חשיבות, אלא שמאחר וכל מלאכות שבת, נלמדות ממלאכת המשכן, לכן נצרך שתהיה נעשית המלאכה לאותו הצורך שהיה נעשה עבורו במשכן, וכמו שכתבו התוס' בשבת [צד א], ובזה אין סברא לחלק בין המלאכות, שהרי כשאינו מתכוון לצורך שהוא כדוגמת הצורך שהיה במשכן, אין זה בשם מלאכה כלל].

הוי בגדר "אינו מתכוון" אלא "מלאכה שאינה צריכה לגופה".

תני חדא: חייב. ותני אידך: פטור.

תנו רבנן: החותה גחלים בשבת, שהיפך בהם כדי להתחמם בהם, והובערו מאליהן, וידע שהן יובערו אלא שאין לו צורך בהבערתן, כי די לו בחום הגחלים. ולכן, לא

רבי יהודה עצמו, סובר בשבת [קן] שמקלקל בהבערה פטור, מכל מקום רבי אליעזר ברבי צדוק יכול לסבור כמותו רק בדבר שאין מתכוון, שהוא חייב בכל התורה, ובמקלקל בהבערה סובר כרבי שמעון המחייב.

ובחידושי רבינו חיים הלוי [שבת י יז] ביאר הסוגיא לפי דעת הרמב"ם, שאמנם כונת הגמרא להעמיד הברייתא באופן של פסיק רישיה, מכל מקום אין הפטור לפי דעת תנא קמא משום מלאכה שאינה צריכה לגופה, וכמו שכתבו התוס', אלא הפטור הוא מצד דבר שאינו מתכוון. וביאור הדבר הוא, שהנהגה התוס' [שבת קג א] הביאו דעת ספר הערוך, שכל פסיק רישיה שאין לעושה שום ענין בעשיתו, הרי הוא כאינו מתכוון, ואינו קרוי פסיק רישיה, אלא אם כן יש לו איזה תועלת ממנו.

וכבר נתבאר, שישנם שני דינים בדבר שאינו מתכוון, דהיינו, אינו מתכוון של כל התורה, שנחלקו בו רבי יהודה ורבי שמעון, ואינו מתכוון של שבת, שהוא לדברי הכל, וכנ"ל, ובאמת חלוקים הם בגדרם, שאינו מתכוון של כל התורה, הרי הוא תלוי ברצונו ובכונתו, כלומר, שכאשר עושה המעשה, צריך שיעשהו מתוך רצון וכונה תחילה על תוצאה זו שתהיה מפעולתו, וכל שאינו עושה לכונת תוצאה זו, הרי הוא בדין אינו מתכוון ופטור [לרבי שמעון]. מה שאין כן בדין אינו מתכוון של שבת, שיסודו הוא משום הידיעה, שכאשר עושה פעולה ואינו יודע מה יהיו תוצאותיו, אין זה "מלאכה מחשבת", שהרי לא חשב על תוצאות המעשה.

והנפקא מינה בין שני הגדרות אלו, לענין "פסיק רישיה דלא ניחא ליה", שבאמת מאחר

דבר שאינו מתכוון בשבת, מכל מקום אין איסור זה אלא מדרבנן, ואין זה כמו שאר איסורים שהוא אוסר מן התורה בדבר שאינו מתכוון, הואיל ו"מלאכת מחשבת" אסרה תורה, וכמו שמבואר ביומא [לד], ואם כן אין לפרש דברי הגמרא כפשוטם, שרבי אליעזר ברבי צדוק מחייב חטאת בכיבוי זה, באופן שהוא דבר שאינו מתכוון, ולכן פירשו התוס', שכונת הגמרא דוקא כאשר היה מוכרח שיבערו התחתונות, שבוה אינו נחשב כדבר שאינו מתכוון, הואיל ופסיק רישיה הוא, ומחלוקת התנאים היא בדין מלאכה שאינה צריכה לגופה. ובאמת שגם דעת רש"י בפרט זה כהתוס', [כלומר, שרבי יהודה אוסר דבר שאינו מתכוון לענין שבת, רק מדרבנן], וכמו שכתב בשבת [קכא ב ד"ה דילמא לפי], ואם כן יקשה עליו קושיית התוס'.

ובאחיזתו [ג נז] כתב ליישב דעת רש"י, שבאמת הדבר תלוי במחלוקת התנאים בדין מקלקל בחבורה, כלומר, שבשאר מלאכות שנאמר בהם "מלאכת מחשבת", הדבר פשוט, שדבר שאינו מתכוון אינו אסור מן התורה, אבל בחבורה, לדעת הסוברים שמקלקל חייב בו, משום שלא נאמר במלאכה זו "מלאכת מחשבת", אם כן גם בדבר שאינו מתכוון יתחייב בו חטאת, [על כל פנים לרבי יהודה, האוסר אינו מתכוון מן התורה, בשאר איסורים], ואם כן סוגית הגמרא כאן תתפרש, לדעת האומר מקלקל בחבורה חייב, ולכן תלינו נידון זה של אינו מתכוון, במחלוקת הכללית של רבי יהודה ורבי שמעון שבכל התורה, בדין דבר שאינו מתכוון. וכדבריו כתב בקהלות יעקב, והוסיף, שאמנם

ומבארינן: הא דתניא חייב. קסבר: מלאכה פטור. קסבר: מלאכה שאינה לגופה פטור שאינה צריכה לגופה חייב עליה. והא דתנא עליה⁽⁴⁵⁾.

הדרן עלך ספק אכל חלב

שיבערו. ומבואר מדבריו, שפסיק רישיה דלא ניחא ליה, חייב, שהרי גם כאשר אין לו ענין כלל בהבערת הגחלים, מכל מקום יש כאן ידיעה שיבערו על ידי פעולתו, וכמו שמבואר בדברי הגר"ח הנ"ל.

והקובץ שיעורים [כתובות יח] כתב לבאר באופן נוסף שיטה זו, [הסוברת, שפסיק רישיה דלא ניחא ליה, דינו כמתכוון], שמאחר ועל ידי פעולה זו, מוכרח שיארע גם התוצאה, אם כן בזה שהוא מתכוון על עצם הפעולה, הרי יש כאן גם דין כונה על התוצאה, וכמו בנידון שלנו, שמאחר ומונח בעצם פעולת החיתוי, שיבערו הגחלים, אם כן בזה שמתכוון לחיתוי, מונח גם כן דין כונה על כל המסתעף מכך, דהיינו, הבערת הגחלים. ועיין מה שכתב רש"י בזבחים [צא ב ד"ה הא רבי שמעון].

והדבר מוכרח, שיארע תוצאה זו מתוך מעשהו, יש כאן ודאי ידיעה על כך, ולכן אין לפטרו משום "מלאכת מחשבת", אולם, מפני שאין לו כל ענין בתוצאה זו, אם כן כשעשה פעולה זו, ודאי לא כיון לעשותה עבור התוצאה ההיא, ולכן יש לפטרו משום דין אינו מתכוון של כל התורה. ומעתה יתבאר דברי הגמרא יפה, שהנידון בברייתא הוא, באופן שלא כיון על כיבוי הגחלים, אולם היה כאן פסיק רישיה דלא ניחא ליה, וממילא אין לפטרו מחטאת משום "מלאכת מחשבת", אולם דינו יהיה תלוי במחלוקת התנאים בדין אינו מתכוון של כל התורה. ע"כ תוכן דברי הגר"ח.

45. רש"י מפרש ברייתא זו, שהיה מוכרח שיבערו הגחלים על ידי פעולת החיתוי, ולכן אינו נחשב כאינו מתכוון, שהרי יודע היה

פרק דם שחיטה

מתניתין:

דם היוצא בשעת שחיטה, בין בבהמה בין בחיה ובין בעוף, בין שהם טמאין בין שהם טהורין.

וכן דם נחירה שלא שחט את הבעל חי אלא הרג אותו ויצא ממנו דם [ונקט התנא לשון "נחירה" – לפי שהדרך להרוג את הבהמה על ידי שקורע אותה מהנחיריים עד החזה. רש"י חולין יז, א].

וכן דם עיקור, שעקר את הסימנים, דהיינו הקנה או הושט, ויצא מהם דם⁽¹⁾.

וכן דם הקזה, שהוציא דם מגוף בעל חי, שהנשמה יוצאה בו. ובגמרא מפרש איזהו דם זה [ונחלקו ראשונים אם זה שאמרה המשנה "שהנשמה יוצאה בו" מתייחס לגבי כל סוגי הדמים השנויים לעיל, שבכולם אינו חייב אלא על דם שהנשמה יוצאה בו, או שנאמר רק ביחס ל"דם הקזה", אבל בכל הני דלעיל חייב בכל אופן הואיל ויצא הדם מהסימנים, שהם מקום שהנשמה יוצאה בו. עיין תוד"ה דם הקזה ורמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ו ה"ג ובלח"מ שם⁽²⁾].

על כל דם שכזה – חייבין עליו, על

הסימנים, שחט אותה ויצא דם, ולמדנו ממשנתנו שהוא קרוי גם כן דם הנפש. אולם המנחת חינוך [קמח] העיר על פירוש זה, שאם כן, לשם מה הוצרכנו לשנות כלל במשנתנו "דם עיקור", והרי הוא ממש כמו דם שחיטה, ומה איכפת לנו, לענין חיוב כרת שיש בדם הנפש, בהכשר השחיטה ובפסולה.

2. כתב הערוך לגר [לקמן כב], שאפילו כשהקיז ממנה מעט דם, שלא יצאה נפשה בכך, מכל מקום הוא קרוי דם הנפש, שהרי חיות הבהמה תלוי ברביעית דם. כלומר, שכדי להתקיים ולעמוד בחיים, די לה ברביעית דם, וכמו שכתב רש"י בסנהדרין [ד א ד"ה רביעית] לענין אדם. ומשום כך כל רביעית ורביעית דם שיוצאת מן הבהמה, הרי הוא נחשב לדם הנפש, הואיל ויכולה לחיות על ידו. ועיין עוד בתוס' כאן [ד"ה דם הקזה].

1. בחולין [ט א] נחלקו הראשונים בפירוש תיבת "עיקור". רש"י מפרש, שפסק וקרע את הסימן [קנה או ושט] שלא על ידי סכין, אלא בידו וכדומה. והתוס' נחלקו עליו, ופירשו, שהכונה לשחיטה בסכין פגומה. עוד הביאו התוס' שם בשם הלכות גדולות, שנשמט הסימן ויצא ממקום חיבורו בצואר [עיין חולין כח א], והלכה למשה מסיני הוא, שאף על פי שאין הבהמה נטרפת בכך, מכל מקום אין השחיטה מועילה כלל באופן זה.

ומעתה, לפי דעת רש"י ותוס', תתפרש המשנה כפשוטה, שעל ידי עיקור הסימנים יצא דם, ואותו דם, קרוי גם כן דם הנפש, שהרי על ידי העיקור ויצאת הדם, סופה למות, וכמו על ידי שחיטה כשירה. וכן נראה מלשון רש"י כאן. אבל לדעת ההלכות גדולות, אי אפשר לפרש כן, שהרי על ידי שנשמטו הסימנים אינה נעשית אפילו טריפה, וכל שכן שאינה מתה, ובהכרח לפרש כמו שכתבו התוס', שלאחר שנשמטו

אכילתו, כרת.

דם הטחול⁽³⁾, דם הלב של בעלי חיים דלעיל, דם ביצים של שור או איל [פירוש אחר, ביצי תרנגולת], דם חגבים, דם התמצית שמתמצה ושותת בשעת שחיטה או לאחר מכן ואינו דם הנפש — אין חייבין עליו כרת [דם הטחול והלב והביצים משום שאינם דם הנפש, וכן דם התמצית. ודם חגבים נתמעט בגמרא מהכתוב].

רבי יהודה מחייב כרת בדם התמצית.

גמרא:

תנו רבנן: נאמר "כל דם לא תאכלו". שומע אני: שאפילו דם מהלכי שתיים [אנשים]. דם ביצים, דם שרצים, דם חגבים, דם דגים — הכל נכללו בכלל האיסור?

תלמוד לומר בהמשך הכתוב "לעוף ולבהמה". ודרשין: מה עוף ובהמה מיוחדין בכך:

שגם כאשר הן נבילה יש בהן אפשרות שלא יטמאו אלא טומאה קלה, בתורת טומאת אוכלין [כדמפרש לקמן], שהיא טומאה קלה [שאוכל טמא אינו מטמא אדם וכלים אלא רק אוכל אחר].

יש בהן אפשרות שיטמאו טומאה חמורה בתורת נבלה, שהיא טומאה חמורה [שמטמאה את האדם, ואפילו כשאינו נוגע בה אלא נושאה בלבד הרי הוא ובגדיו טמאים]⁽⁴⁾,

וכמו כן יש בהן איסור קודם שחיטה והיתר לאחר שחיטה.

והן מין בשר.

עם דם הלב ודם הטחול, וכתב הפ"ג [פתיחה להלכות מליחה], שכנראה כן היתה גירסת הרמב"ם במשנתנו.

והלחם משנה [מאכ"א ו' ו] כתב בשם הרלב"ח, שאמנם דם הנפש ודם האברים, חלוקים הם בדינם זה מזה, מכל מקום הרי הם מצטרפין לכזית כדי לחייב מלקות.

4. התוס' מבארים, שאמנם בעוף טמא אין טומאה חמורה כלל, מכל מקום, במין עוף נאמר טומאה חמורה, דהיינו בעוף טהור. מה שאין כן בשרצים, שאין במינם כלל טומאה חמורה, וכמו שמבואר לקמן בכרייתא.

וכמו כן כתבו התוס' לבאר את המשך הכרייתא, האומרת שעוף ובהמה יש בהם איסור והיתר, והגמרא לקמן מפרשת, שהכונה היא לדין זה שאסורים קודם השחיטה ומותרים לאחריה,

3. השיטמ"ק [ד' כתב בשם הרא"ש, שאף על פי שדין זה נאמר גם כן בדם של כל האברים, מכל מקום נקט התנא דוגמאות אלו, כדי לחדש לנו, שאף על פי שיש באברים אלו ריבוי דם, והנשמה תלויה באותם האברים, מכל מקום אין בהם כרת, שאינם חשובים כדם הנפש.

והתוס' בחולין [ק' ב ד"ה כבדא] כתבו בשם רבינו תם לדקדק ממה שלא הזכיר התנא כאן את דם הכבד, שדם הכבד אינו אסור מן התורה כלל. והטעם הוא, שהרי הכבד עצמו כולו דם הוא, ומכל מקום התירתו תורה, ואם כן, גם דם שפירש ממנו, הרי הוא מותר. וכנראה שפירשו גם כן כהרא"ש הנ"ל, ומשום כך הוקשה להם, שאם כן היה צריך לשנות דם הכבד גם כן, שגם בו יש ריבוי דם, והנשמה תלויה בו. ועיין עוד בתוס' שם [קיא א ד"ה דם].

אולם הרמב"ם [מאכ"א ו' ד] מנה דם הכבד